

De quan el sindicalisme i el feminisme es pagaven amb presó

La rapitenga Angelina Sans, coneguda popularment per 'la Muixa', va ser condemnada a 30 anys de presó per propagandista roja, activista, sindicalista, per presidir la Mutualitat Femenina de la UGT i imitació a La Passionària

La Ràpita Andrea Capilla

Republicana, activista, presidenta de la Mútua Femenina de la Ràpita dels Alfacs, imitació a La Passionària -líder comunista- i fotografies publicades a *Companya*. La revista de la Dona editada els anys 1937 i 1938 per la Unió de Dones de Catalunya. Estos van ser els arguments amb què el Consell de Guerra fet a Vinaròs va acusar la rapitenga Angelina Sans Chalé (1901-1991), amb 30 anys i un dia de presó, després que les tropes nacionals, en plena Guerra Civil, ocupessin la població, el 19 d'abril del 1938.

Angelina Sans va ser una dels més de dos centenars d'hòmens i dones de la Ràpita dels Alfacs -nom que va rebre el municipi des de finals de 1936 fins a principis de 1938- que van ser jutjats per mitjà de procediments sumaríssims d'urgència amb "cert regust venjatiu". En aquell moment es perseguïen, segons detalla el llibre *La Ràpita en temps de guerra* de l'historiador Josep Pitarch "totes aquelles persones que havien format part del comitè antifeixista, dels membres dels ajuntaments republicans, dels milicians, dels que van marxar voluntaris al front, dels funcionaris de diferents organismes, dels responsables sindicals, dels que estaven en camps de presoners i en batallons de treballadors, entre d'altres". **"Durant els set anys previs a la Guerra Civil, ma mare va ser presidenta de la secció de dones del Sindicat Agrícola de la UGT, el que se-**

A dalt, imatge de la Muixa, Angelina Sans, quan tenia 18 anys. A la dreta, imatge de la portada de la revista 'Companya' de l'any 1937. / CEDIDES

ria ara una entitat social", detalla Àngela Zaragoza, la filla més petita de Sans. Esta societat, que comptava amb més de mil afiliats i tenia una junta totalment femenina, servia per a ajudar aquells que ho necessitaven, detallava la mateixa protagonista, en l'única entrevista en què va participar, publicada l'any 1986 a la *Revista Ràpita*. "A la mort d'una membre se li captava per al taüt, als malalts els compràvem els medicaments, quan una dona tenia una criatura li pagàvem tot... Quasi totes érem gent pobre i d'esquerres", afirmava Sans i així ho recorden la seua filla Àngela, i neta Pilar Muñoz.

Angelina Sans va ser una dona avançada per a l'època en què vivia, activa dins la societat i la política, fent valdre la veu femenina, i va protagonitzar la portada de la revista *Companya*, el 7 de juliol de 1937, on apareixia dalt d'una barca, amb un marbre a les mans, acompanyada del títol "Aquesta dona de la Ràpita dels Alfacs aprèn a pescar per a mantenir els seus fillets quan el marit se n'haja d'anar al front". Segons conta Àngela Zaragoza, al seu costat, entre les dones que apareixen hi havia l'anarquista Frederica Montseny, la primera dona ministra d'Espanya durant la Segona República i una de les figures

cabdals del moviment llibertari català. "Les altres dones eren de Barcelona que van vindre perquè li donéssim una explicació de les pesqueres", deia la protagonista a la *Revista Ràpita*. Després d'això, la van convidar a donar una conferència a Barcelona, motiu per què va tornar a sortir a la revista *Companya* amb un micròfon al davant. Estes imatges, juntament amb altres càrrecs, van ser les proves que la condemnarien a presó.

La Muixa estava casada amb Camilo Zaragoza Esteve (1900-1980), regidor de l'ajuntament anomenat del "Front d'Esquerres" des de l'octubre del 1936 fins a l'abril del 1938. Camilo Zaragoza va exiliar-se a França amb la resta de membres de la Corporació Municipal, tot i que després va estar empresonat a la Punxa de Tarragona. Sans tenia 37 anys quan la van jutjar i tres fills: Pilar, de 12 anys, Camilo, de 9, i Joan, de 4. **"No vaig viure aquell moment en què ma mare va entrar a presó, per-**

què jo vaig néixer després -el 1945-, però mons germans van patir molt i van haver de viure amb la iaia, ja que el meu pare es trobava exiliat a França i després empresonat", explica Àngela.

"Primero piensa en la anciana/ de los nevados cabellos/ que cuida de tres tesoros/amados de sus sueños, / en el esposo querido que tanto ansia por verlos / se halla tras unos muros/ con los mismos sufrimientos." Este és només un fragment dels molts poemes que va escriure Angelina Sans durant el temps que va estar empresonada, primer a Vinaròs, després a Saragossa i finalment a Saturradian (Guipúscoa). Uns poemes que la seua filla petita no ha pogut llegir mai **"perquè ma mare va escriure sobre tot el que va viure i s'ho va passar molt malament. No puc llegir-ho perquè em poso a plorar"**, conta emocionada Zaragoza.

Gràcies als avals de gent del poble i els informes bons dels testimonis locals, Sans va ser alliberada després de tres anys. En tornar al poble, juntament amb el seu marit, que també havia sortit de la presó, moltíssima gent va anar a rebre-la. Una rebuda agredolça, perquè duia el seu fill menut en braços "i no em coneixia", relata a la revista local entre llàgrimes la protagonista.

Després d'estos anys convulsos, Angelina Sans no va vincular-se més en política. **"Tenia molta por i no volia recordar aquells temps"**, afirma Zaragoza. L'única de la seua descendència que va anar posteriorment a les llistes d'ERC municipals va ser la filla gran, Pilar Zaragoza, que va morir el 2015. **"No ha sortit ningú més amb esta iniciativa"**, assenyala la neta de la Muixa, Pilar Muñoz, que recorda la seua àvia com una persona **"molt reflexiva, amb molts consells, sempre disposada a ajudar els altres, i a l'estar allunyada dels seus, em va transmetre la importància de mantenir la unió familiar"**. ■